

ความรู้ในแนวพุทธธรรม*

A KNOWLEDGE IN THE WAY OF BUDDHADHAMMA

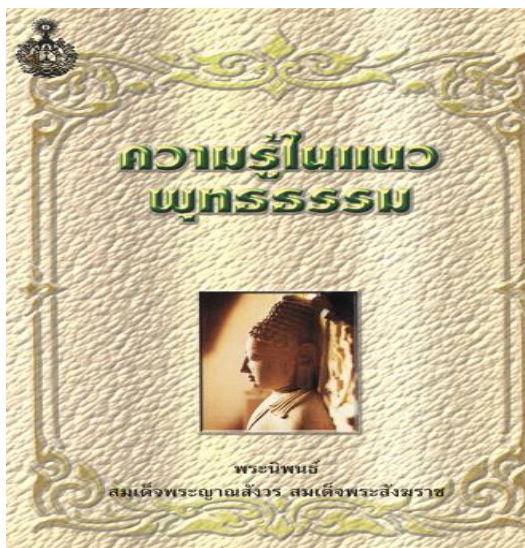
พระครูอุดมวิจิตรคุณ (อิทธิพล จำปาศรี)¹ และ สมเดช นามเกต²

Phrakhru Udomthitikun (Itthipol Jampasri)¹ and Somdet Namket²

¹⁻²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

¹⁻² Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding author E-mail: 6402105007@mcu.ac.th

แปลจากหนังสือ : ความรู้ในแนวพุทธธรรม

ผู้เขียน : สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระ

พระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)

ผู้แปล : นายจิรายนต์ สังฆสุวรรณ

สำนักพิมพ์ : โรงพิมพ์มหามกุฏราช

วิทยาลัย

ปีที่พิมพ์ : 2542

จำนวนหน้า 44

ISBN : 974-580-896-2

บทนำ

หนังสือเรื่อง “ความรู้ในแนวพุทธธรรม” ที่ผู้เขียนสนใจและนำมาวิจารณ์ต่อไปนี้เป็นหนังสือด้านวิชาการที่นิพนธ์โดย สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศวิหาร โดยหนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ในปีพุทธศักราช 2542 โรงพิมพ์มหามกุฏราช

* Received 25 October 2023; Revised 3 November 2023; Accepted 27 December 2023

วิทยาลัย มีจำนวน 44 หน้า หนังสือเล่มนี้ซึ่งมีอยู่ 2 ภาคใหญ่ๆ คือ ภาคที่ 1 ความรู้ในแนวพุทธธรรม ประกอบด้วย ความรู้ทางอายตนะ มโนเป็นตัวเชื่อมระหว่างรูปและนาม วิถีจิตใจเกี่ยวกับมโนตรงกับระบบมันสมอง ความรู้ทางอายตนะ ไม่ใช่ตัวปัญญา ทางให้เกิดปัญญา ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา ปฏิเวธปัญญา ปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นปัญญาที่รู้ทั่วถึงสัจจะ ปัญญาในอริยสัจเป็นปัญญาสูงสุด ปริยัติปัญญา และ อบรมปัญญาที่ทำให้ละได้เว้นได้ ภาคที่ 2 สภาพเหตุผลและเหนือเหตุผลในพุทธธรรม ประกอบไปด้วย ความจริงขั้นเหตุผล เหตุผลภายนอก เหตุผลภายใน พุทธศาสนามุ่งแสดงเหตุผลภายใน เหตุผลที่เป็นสัจจะ และ เหนือเหตุผล ให้รู้จักกำหนดรู้หรือปัญญา ซึ่งผู้เขียนจะนำเสนอการศึกษาความรู้ในแนวพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจชัดเจน รู้จักเลืกรู้จักจักษุธรรมให้ถูกหลัก นำมาใช้อย่างฉลาด ปฏิบัติให้รอบด้านและตลอดวงจรการพัฒนามีทางที่จะสัมฤทธิ์ผลโดยสมบูรณ์ เป็นการพัฒนาทั้งทางวัตถุและทางจิตใจ เป็นการพัฒนาทั้งตัวคนและสิ่งที่คนไปพัฒนา แก้ไขข้อผิดพลาดที่สืบทอดมาในอดีต และเสริมส่วนที่ขาดไปในการทำความเข้าใจเรื่องกรรมในยุคของปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นทั้งแกนนำและเป็นส่วนเติมเต็มของการพัฒนาทางด้านจิตใจในการทำความรู้ในแนวพุทธธรรมที่ถูกต้องและช่วยให้การพัฒนาประเทศชาติดำเนินไปอย่างถูกทิศทางและครบถ้วนสมบูรณ์ นำมาซึ่งความเจริญมั่นคง และสันติสุขแก่ประชาชนได้อย่างแท้จริงในการฝึกจิตในการทำความรู้ในแนวพุทธธรรมที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิตที่เข้าใจในความรู้ในแนวพุทธธรรม ในการประกอบอาชีพและการดำเนินชีวิตประจำวันให้เกิดผลสำเร็จได้ตามความรู้ในแนวพุทธธรรมได้

เนื้อเรื่องหนังสือความรู้ในแนวพุทธธรรม

เนื้อหาในหนังสือ “ความรู้ในแนวพุทธธรรม” ที่ผู้เขียนได้สรุปออกมาให้เห็นแก่นของเนื้อหาในแต่ละภาคดังนี้โดยมีเนื้อหาในหนังสือนั้นได้แบ่งเป็นภาคใหญ่ๆ อยู่ 2 ภาค คือ ภาคที่ 1 ความรู้ในแนวพุทธธรรม ประกอบด้วย ความรู้ทางอายตนะ มโนเป็นตัวเชื่อมระหว่างรูปและนาม วิถีจิตใจเกี่ยวกับมโนตรงกับระบบมันสมอง ความรู้ทางอายตนะ ไม่ใช่ตัวปัญญา ทางให้เกิดปัญญา ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา ปฏิเวธปัญญา ปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นปัญญาที่รู้ทั่วถึงสัจจะ ปัญญาในอริยสัจเป็นปัญญาสูงสุด ปริยัติปัญญา และ อบรมปัญญาที่ทำให้ละได้เว้นได้ ภาคที่ 2 สภาพเหตุผลและเหนือเหตุผลในพุทธธรรม ประกอบด้วย ความจริงขั้น

เหตุผล เหตุผลภายนอก เหตุผลภายใน พุทธศาสนามุ่งแสดงเหตุผลภายใน เหตุผลที่เป็นสัจจะ และ เหนือเหตุผล ให้รู้จักกำหนดรู้หรือปัญญา

ภาคที่ 1 ความรู้ในแนวพุทธธรรม

ปัญญานั้นแปลว่า ความรู้ทั่ว อันหมายความว่าความรู้ทั่วถึงเหตุและผล รู้เหตุถึงผล รู้ผลถึงเหตุ ตามสัจจะคือความจริง เมื่อมีความรู้ดังกล่าวในสิ่งใด ก็เชื่อว่ามิปัญญาในสิ่งนั้นแต่ถ้าเป็นความรู้หลง รู้ผิด คือไม่ใช่เป็นความจริง ก็ไม่เรียกว่าปัญญา แต่ก็มีคำเรียกถูกต้องว่า สัมมปัญญา ปัญญาชอบส่วนรู้ผิด รู้หลง เรียกว่า มิจฉาปัญญา หรือมิจฉปัญญาปัญญาผิด ก็แปลว่า เมื่อแยกเรียกดังนี้ ปัญญาก็เป็นคำกลางแต่อย่างหนึ่ง ต้องเป็นความรู้ถูกต้องจึงเป็นปัญญา หรือสัมมปัญญานั้นเองจึงเป็นปัญญา ถ้าไม่ใช่สัมมปัญญา เป็นมิจฉาปัญญา ปัญญาผิด ก็ไม่เรียกว่าปัญญา แต่เป็นความรู้หลงผิด รู้ผิด เพราะฉะนั้น เมื่อเรียกว่าปัญญาโดยทั่วไป จึงมุ่งถึงในทางดี อันหมายถึงว่าถูกต้อง ดังที่อธิบายไว้ข้างต้นว่ารู้ทั่วถึงเหตุผลตามสัจจะคือตามที่เป็นจริงคำว่าตามที่เป็นจริงนั้น เรียกว่าตามสัจจะคือความจริงอย่างนั้นก็ได้ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ยถาภูต ตามที่เป็นแล้ว ตามที่มีแล้ว คือว่ามีแล้วเป็นแล้วอย่างไร ก็รู้อย่างนั้น ไม่ใช่รู้ผิดไปจากที่มีแล้วที่เป็นแล้ว พุตกันสน์ ๆ ก็รู้ตามเป็นจริงปัญญาดังกล่าวนี้นี้เป็นสิกขา คือเป็นข้อที่พึงศึกษา อันหมายความว่าเรียนให้รู้จักว่าปัญญาที่เป็นตัวปัญญา ดังกล่าวนั้นเป็นอย่างไร และก็ปฏิบัติให้ปัญญาดังกล่าวนี้นี้มีขึ้นเป็นขึ้น

ความรู้ทางอายตนะ ความรู้ที่บุคคลและสัตว์ดิรัจฉานได้รับกันอยู่เหมือนกัน ก็คือความรู้ทางอายตนะ สำหรับคนนั้นมีอายตนะที่เป็นภายในสำหรับต่อให้จิตซึ่งเป็นธาตุรู้ออกมารู้อะไร ๆ ได้ 6 ทางจึงเรียกว่า มีทวารทั้ง 6 อันได้แก่ จักขุทวาร ทวารตาคือทางตาโสตทวาร ทวารคือทางหู มานทวาร คือทางจมูก ชิวหาทวารคือทางลิ้น กายทวารคือทางกาย และมโนทวาร คือทางใจอันได้แก่มนะ ซึ่งมโนทวารคือทางใจนี้ ในบัดนี้บางท่านได้มีความเห็นว่าได้แก่ มนัสสมอง แต่ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้แสดงไว้ในด้านของความรู้ซึ่งเป็นหลักการ และก็ยังนับว่าตั้งอยู่ระหว่างรูป และนาม เพราะว่าเป็นสื่อสำคัญที่จะให้รูปนั้นได้เกิดเป็นความรู้ซึ่งเป็นนามธรรมขึ้นมา ถ้าไม่มีมโนเป็นสื่อกลางอยู่รูปธรรมก็ไม่อาจจะก่อให้เกิดนามธรรมได้ ดังเช่น

ตา หู จมูก ลิ้น และกายทั้ง 2 นี้เป็นรูปทั้งหมด ส่วนเวทนา สัญญา วิญญาณซึ่งแสดงไว้ใน
ขั้น 5 นี้เป็นนาม

มโนเป็นตัวเชื่อมระหว่างรูปและนาม คราวนี้รูปกับนามนี้จะมาต่อเข้ากันได้ สัมพันธ์
กันได้ก็ด้วยมโนเป็นสื่อสำหรับที่จะทำให้จิตซึ่งเป็นธาตุรู้ออกมาอาศัยมโน รับรู้เรื่องทางตา
เรื่องเสียงทางหู เรื่องกลิ่นทางจมูก เรื่องรสทางลิ้น เรื่องสิ่งถูกต้องทางกาย และเรื่องของเรื่อง
เหล่านี้ทางมโนคือใจเอง เพราะฉะนั้น จึงมีแสดงว่า ในการที่ตาจะมองเห็น หูจะได้ยิน และจมูก
ลิ้นกายจะได้ทราบ ก็ต้องมีมโนคือใจนี้เข้าไปประกอบอยู่ด้วยในขณะที่เห็นในขณะที่ได้ยินใน
ขณะที่ได้ทราบนั้น หรืออีกอย่างหนึ่งจะต้องเข้าไปประกอบด้วยจักขุประสาท โสตประสาท มาน
ประสาท ชิวหาประสาทและกายประสาท ซึ่งเป็นที่ 5 นั้นด้วย จึงทำให้เกิดการมองเห็น เกิด
การได้ยิน เกิดการได้ทราบ เป็นต้น ทางทวารทั้ง 5 ข้างต้นนั้น และแม้ปราศจากทวารทั้ง 5 นั้น
ตัวมโนเองซึ่งเป็นข้อที่ 6 นั้น ก็คิดรู้อะไรต่ออะไร มีเรื่องรูปเป็นต้นที่ประสบพบผ่าน
มาแล้วได้ เช่นว่าเมื่อไปเห็นรูปอะไรมาเมื่อเข้านี้ มาบัดนี้ก็นึกถึงคิดถึงรูปที่เห็นเมื่อเข้านั้นได้
โดยไม่ต้องอาศัยตาในปัจจุบัน ดังนี้เป็นวิสัยของมโนเอง

วิถีจิตเกี่ยวกับมโนตรงกับระบบมันสมอง การที่มโนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยทุกทาง
ดังนี้ ก็ไปตรงกับแผนที่ของมันเป็นสมอง ดังที่มีแสดงไว้ในพิพิธภัณฑกรรมฐานที่ตึกภปร. ดังที่มี
แสดงไว้ว่า รูปที่ตาเห็นนั้นก็ไปกระทบประสาทตาแล้วก็ต้องเข้าไปกระทบประสาทอีกอันหนึ่งซึ่ง
เป็นมันสมองส่วนหนึ่งจึงจะสำเร็จเป็นการเห็นได้เสียงเป็นต้นก็เช่นเดียวกันแปลว่าต้องมี 2
อย่าง คือ จะต้องมีการกระทบส่วนหนึ่ง และจะต้องมีประสาทที่เป็นมันสมองส่วนหนึ่ง สำหรับ
รับสิ่งที่เข้าไปทางประสาทตานั่น ต้องมี 2 อย่าง และอันนี้แหละที่ท่านผู้ศึกษาธัมมะบางท่าน
เห็นว่า มโนเป็นมันสมอง ก็หมายถึงมันสมองส่วนนั้น แต่ว่าการจะเทียบกับอวัยวะร่างกายนั้น
จะเทียบอะไรกับอะไรก็สุดแท้แต่ผู้รู้จะเทียบกันไป แต่พุทธศาสนานั้นได้แสดงเอาสิ่งที่เป็น
ปรากฏการณ์ของจิตใจเป็นสำคัญ เมื่อปรากฏการณ์ทางจิตใจได้ปรากฏว่ามีมโนอีกอันหนึ่งมา
ประกอบอยู่ดังนี้จึงได้แสดงเอาไว้ก็เป็นอันว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้เกี่ยวกับเรื่องวิถีจิตใจไว้อย่าง
ถูกต้อง และมาตรงกับระบบมันสมองในปัจจุบัน และวิถีจิตใจที่กล่าวมาถึงมโนนี้ ดังที่ยกมา
เทียบนี้ ทุกคนก็สามารถที่จะพิสูจน์ได้ในบัดนี้ ในเวลาที่ประสาท 5 ข้างต้นปฏิบัติหน้าที่อยู่

จะต้องมีโน้ตเข้าไปประกอบด้วย จึงจะทำให้การปฏิบัติหน้าที่ของประสาทนั้นสำเร็จ เช่น ตา ก็สำเร็จเป็นการเห็นรูปดังที่กล่าวมาแล้ว ถ้าไม่มีโน้ตเข้าไปประกอบแล้ว ตาเห็นรูปจริง แต่ก็เหมือนกับไม่เห็นถ้าไม่มีโน้ตเข้าไปเกี่ยว เสียงที่พูดนั้นก็เหมือนกัน หูฟังคือประสาทหูกระทบเสียง แต่ว่าต้องมีโน้ตเข้าไปเกี่ยวข้องจึงจะได้ยินเสียง ดังเช่นที่กำลังพูดอยู่นี้ ถ้าโน้ตคือใจของผู้ฟังไม่ตั้งใจฟังไปพร้อมกับหู คือส่งใจไปคิดถึงเรื่องอื่น เมื่อส่งใจไปคิดถึงเรื่องอื่นเมื่อใด หูก็ดับเมื่อนั้น คือฟังไม่ได้ยิน ต่อเมื่อส่งใจมาฟังพร้อมกับหูด้วย จึงจะได้ยินทุกถ้อยคำ ถ้าโน้ตคือใจของตนเองนั้นออกไปเมื่อใด หูก็ดับเมื่อนั้น ไม่ได้ยินเสียงที่พูดนี้ หากจะถามว่า ภายที่ไม่ได้ยินเป็นเพราะหูหนวกหรือไม่ ก็ตอบได้ว่าไม่ใช่เพราะหูหนวกประสาทหูยังดี เสียงที่พูดอยู่ก็กับหูก็ยังกระทบกัน ประสาทหูรับเสียงได้ แต่เพราะมโนคือใจ คือไม่ได้ตั้งใจฟังด้วย หูจึงจะใช้ได้คือได้ยินเสียงและทราบเรื่อง ทางตา ทางจมูก ทางลิ้นทางกาย ก็เช่นเดียวกัน ต้องมีโน้ตคือใจ คือต้องมีความตั้งใจเข้าไปประกอบอยู่ ในการดูอะไร ถ้าไม่มีใจเข้าไปประกอบอยู่ตาแม้จะตาดีไม่บอด ก็เหมือนตาบอด ไม่เห็น จมูกก็เหมือนกันลิ้นก็เหมือนกัน กายก็เหมือนกัน ต้องมีโน้ตคือใจเข้าไปประกอบด้วย เพราะฉะนั้น ตัวมโนนี้จึงเป็นตัวเชื่อมในระหว่างรูปและนาม ถ้าหากว่าไม่มีโน้ตเป็นตัวเชื่อมแล้ว รูปกับนามก็ต่อกันไม่ได้ คือรูปเองนั้นที่เป็นประสาทต่างๆ ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ คือใช้ไม่ได้ ต่อเมื่อมีมโนเข้าไปประกอบ ประสาทต่างๆ ก็ไม่สำเร็จประโยชน์คือใช้ไม่ได้ ต่อเมื่อมีมโนเข้าไปประกอบ ประสาทต่างๆ นั้นจึงใช้ได้ และก็ก่อให้เกิดนามธรรมเป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ในอารมณ์นั้นๆ คือในเรื่องนั้นๆ เพราะฉะนั้น จึงต้องมีมโนอยู่ดังนี้

ความรู้ทางอายตนะไม่ใช่ตัวปัญญา จิตซึ่งเป็นธาตุรู้นี้ ก็ออกรู้เรื่องต่างๆ เรื่องรูป เรื่องเสียง เรื่องกลิ่น เรื่องรส เรื่องโผฏฐัพพะ คือสิ่งที่กายถูกต้องอยู่โดยปกติ สัตว์ดิรัจฉานก็มีอายตนะ มนุษย์ก็มีอายตนะสัตว์ก็มองเห็นอะไรได้ ได้ยินอะไรได้ มนุษย์ก็มีตามิหูที่เห็นที่ได้ยินอะไรได้ และก็มีความรู้ทางอายตนะดังกล่าวนี้ด้วยกันบางอย่างสัตว์มีความรู้ทางอายตนะ ยิ่งกว่าคนหรือดีกว่าคนในบางอย่าง ในบางอย่างคนก็มีอายตนะที่ให้อู้อะไรยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉาน แต่ว่าความรู้ทางอายตนะดังที่กล่าวมานี้ เป็นความรู้ที่เป็นไปตามธรรมชาติธรรมดา ยังไม่เรียกว่าเป็นตัวปัญญามนุษย์นั้นเป็นสัตว์โลกที่ได้รับนับถือว่ามีปัญญามากแต่กำเนิด เรียกว่า สขาคติ

ปัญญา ปัญญาที่เกิดมาพร้อมกับชาติเพราะว่า ความเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ เกิดมาได้ด้วยอำนาจของกุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล คือเป็นกรรมที่กระทำด้วยความฉลาด กุศลแปลว่ากิจของคนฉลาด แต่ก็เปลี่ยนได้อีกเพราะฉะนั้น เมื่อมีกุศลอันเป็นกิจของคนฉลาด ก็แปลว่าเป็นกรรมของคนมีปัญญานำให้เกิดมาเป็นมนุษย์ จึงได้มีปัญญาที่เป็นตัวความฉลาด อันสูงยิ่งกว่าความรู้ทางอายตนะนี้มาแต่กำเนิด เพราะฉะนั้น มนุษย์เราจึงมีปัญญาที่เป็นตัวความรู้ทั่วถึง ที่เป็นตัวความฉลาดติดมาแต่กำเนิด มีความรู้ถึงสิ่งจะเป็นความจริงของโลกในเรื่องต่างๆ และสามารถที่จะนำมาพัฒนาให้เกิดความเจริญขึ้นทั้งทางร่างกาย ทั้งทางจิตใจ ต่างจากสัตว์ดิรัจฉานเป็นอันมาก ที่มีความรู้ทางอายตนะอยู่ด้วยกัน บางอย่างสัตว์มีความรู้ทางอายตนะดียิ่งกว่าคน สัตว์บางชนิดสามารถที่จะเห็นอะไรในกลางคืนในความมืดได้ดียิ่งกว่าคน สามารถที่จะได้สัมผัสทางกายอะไรได้ดียิ่งกว่าคนดังนี้ เป็นต้น แต่ว่าทำไมสัตว์ดิรัจฉานจึงได้มีภาวะอยู่แค่นั้นตั้งแต่เกิดดำบรรพมาอย่างไร เดียวนี้ก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีความเจริญขึ้นในทางร่างกายและทางจิตใจขึ้นมากมาย ทั้งนี้ก็เพราะมีตัวปัญญาเป็นพื้นอยู่ และก็มาประกอบสังสมปัญญาที่เป็นความรู้เข้าถึงสิ่งที่เป็นตัวความจริงนี้ให้มากขึ้นๆ พัฒนามาโดยลำดับ

ทางให้เกิดปัญญา ความรู้ที่เป็นตัวปัญญาที่พัฒนามาโดยลำดับนี้ ก็อาศัยความรู้ทางอายตนะนี้แหละมาประกอบกระทำการปฏิบัติปลูกปัญญาต่างๆ ด้วยวิธีที่ทางพุทธศาสนาได้ย่อลงเป็น 3 คือการฟัง หมายรวมทั้งการอ่าน และหมายรวมทั้งการที่ทราบทางอายตนะอย่างอื่น อันการฟังนั้นได้ทางหู อ่านได้ทางตา การทราบนอกจากนี้ก็ได้ทางจมูกทางลิ้นทางกาย อาศัยทางทั้ง 5 นี้เสริมความรู้ให้มากขึ้น แต่ว่าทางเสริมความรู้เหล่านี้ครั้งโบราณไม่มีตัวหนังสือ ก็ต้องอาศัยหูอาศัยฟังทางหูเป็นข้อสำคัญ จึงได้ยกเอาสูตรคือการสดับฟังขึ้นมาเป็นทางให้เกิดปัญญา และปัญญาที่ได้จากการฟังอันรวมทั้งการอ่าน และการทราบทางจมูกทางลิ้นทางกาย เหล่านั้นก็รวมเรียกว่า สุตมัยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการสดับและอาศัย จินตา คือความคิด คัดค้านพิจารณาจับเหตุจับผลที่ถูกต้อง เรียกว่า จินตา ก็เป็นทางให้เกิดปัญญา เรียกว่าจินตมัยปัญญา ปัญญาที่เกิดทางจินตา คือความคิดพิจารณาและยังต้องอาศัยการประกอบกระทำ ทำให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น อันเรียกว่า ภาวนา ที่แปลว่า การกระทำให้มีขึ้นให้เป็นขึ้น ได้แก่ภาคปฏิบัติ ปัญญาที่ได้ทางนี้เรียกว่า ภาวนามัยปัญญาปัญญาที่เกิดจากภาวนา การปฏิบัติทำให้มีขึ้นให้เป็น

ชั้นทางพุทธศาสนาได้ตรัสแสดงปัญญาไว้ 3 ทางดังนี้แต่ก็พึงทราบว่า ทั้ง 3 ทางเหล่านั้นนั้น คือ ตัวสุตะ การสดับฟังจิตนา ตัวความคิดพินิจพิจารณากับภาวนาการปฏิบัติอบรมให้มีขึ้นให้เป็น ขึ้นนั้นเป็นทางให้เกิดปัญญา แต่ไม่ใช่ตัวปัญญาทาง สุตะ

ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา ปฏิเวธปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการเรียนต่างๆ เป็น ศิลปวิทยา ตลอดจนถึงเรียนพุทธศาสนาดังที่เรียนกันอยู่นี้ ใช้ตาใช้หูก็เป็นความรู้ดังนี้ก็เรียกกันว่าปัญญา เป็นปริยัติปัญญา ปัญญาทางปริยัติคือการเรียน และคำว่าเรียนนั้นจึงมีความหมายว่าฟังแต่โบราณก็ใช้ฟัง ไม่มีตัวหนังสือเมื่อมีตัวหนังสือขึ้นก็มีอ่านท่องบ่นจำทรง พังด้วยใจอันหมายถึงว่าพินิจพิจารณา ขบเจาะด้วยทวิญญู ความเห็นคือทำความเข้าใจให้ถูกต้องนี้เป็นปริยัติปัญญา ปัญญาทางปริยัติเมื่อเรียนรู้แล้วก็ปฏิบัติ ดังเช่นเมื่อเรียนรู้ศิลปวิทยาแล้วก็นำมาปฏิบัติ เหมือนอย่างเรียนการช่าง เรียนรู้แล้วก็มาประกอบสิ่งนั้นๆ ที่เป็นเรื่องของช่าง เช่นสร้างสิ่งนั้น สร้างสิ่งนี้ สร้างตึกกรมบ้านเรือนเป็นต้น และเมื่อเรียนทางพุทธศาสนามีความรู้ทางปริยัติแล้ว ก็นำมาปฏิบัติทางกายทางวาจาทางใจเช่นเมื่อเรียนรู้จักศีล รู้จักสมาธิ รู้จักปัญญา ก็นำมาปฏิบัติให้เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญาขึ้นที่ตนเอง ก็ได้ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติขึ้นโดยลำดับ และโดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศาสนาคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ล้วนเป็นคำสั่งสอนที่ให้ละชั่ว ทำดี ให้ชำระจิตของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใสเป็นเครื่องขัดเกลา กิเลส เครื่องเศร้าหมอง คือตัณหา ความดิ้นรนทะยานอยาก กิเลสกองโลภ กองโกรธ กองหลง หรือกิเลสกองราคะโทสะโมหะให้หมดไปจากจิตใจ ก็ได้ปัญญาคือความรู้ในการปฏิบัติ อันเป็นเครื่องขัดเกลาดังกล่าวนี้นั้นขึ้นโดยลำดับดังนี้ก็เป็นปฏิบัติปัญญา ปัญญาอันเกิดจากการปฏิบัติเมื่อปฏิบัติไปจนถึงที่สุดอันหมายความว่าชำระจิตใจด้วยปัญญา ให้บริสุทธิ์หมดจดได้บางส่วนหรือสิ้นเชิง ที่เรียกว่าเป็นมรรค เป็นผล เป็นนิพพาน ตั้งแต่ขั้นต้นคือ โสตาปัตติมรรคโสตาปัตติผล จนถึงขั้น อรหัตตมรรค อันเป็นขั้นสูงสุด กำจัดกิเลสได้หมดสิ้น ก็เรียกว่าบรรลุว่า ปฏิเวธปัญญา ปัญญาปัญญาคือความรู้แจ้งแทงตลอด อันหมายความว่าเจาะแทงกิเลสที่หุ้มห่อจิตใจให้หลุดไปได้หมดสิ้น ให้บรรลุถึงความบริสุทธิ์สิ้นเชิงเพราะฉะนั้น ปัญญาจึงมี 3 อันได้แก่ ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา ปฏิเวธปัญญานี้เป็นธรรมข้อสำคัญ แม้ในทางปฏิบัติ ก็มุ่งปฏิบัติให้เกิดปัญญาในธรรมเป็นข้อสำคัญ เช่นในสิกขา 3 ก็มีปัญญาสิกขา เป็นข้อสูงสุด ในรณะ 2 ก็มี

วิปัสสนาธุระ เป็นข้อสูงสุด เพราะการปฏิบัติทุกอย่างถ้าขาดการปฏิบัติให้เกิดปัญญาก็เหมือนอย่างการเดินไปโดยไม่ลืมหัดดา ไม่มีความรู้ความเห็นอะไรเกิดขึ้นแต่ว่าคำว่า ปัญญา นี้ ได้มีความหมายที่ใช้กัน ทั้งในทางรู้ผิด ทั้งในทางรู้ถูก เมื่อเป็นความรู้ผิด เรียกว่า มิจฉัปปัญญาคือ มิจฉาปัญญา รู้ผิด เมื่อเป็นความรู้ถูกเรียกว่า สัมมาปัญญาหรือสัมมัปปัญญา ความรู้ถูกต้องทางพุทธศาสนาต้องการให้ละมิจฉัปปัญญา แต่ปฏิบัติให้ได้สัมมัปปัญญา ปัญญา คือความรู้ถูกต้อง ก็แหละความรู้นี้เป็นธรรมชาติของจิต ของทุกคน เพราะทุกคนนั้นมีจิตซึ่งเป็นวิญญานธาตุ คือธาตุรู้ คือย่อมรู้อะไรๆ ได้ แต่ว่าธาตุรู้ของจิตนี้ เมื่อยังมีอวิชชาคือความไม่รู้อันหมายความว่า ความไม่รู้จริงประกอบอยู่ ก็ทำให้จิตซึ่งเป็นธาตุรู้นี้เป็นความรู้ผิด เพราะฉะนั้นจิตซึ่งเป็นธาตุรู้อันประกอบด้วยอวิชชา และเมื่ออวิชชาแสดงออกมา จึงทำให้เกิดความรู้ผิดเป็นความรู้หลง อันเรียกว่า โมหะ คือความหลงเพราะที่เรียกว่าโมหะคือความหลงนั้นก็ต้องมีความรู้อยู่เหมือนกัน ไม่ใช่ไม่รู้ แต่ว่าเป็นความรู้ผิด รู้ที่ถือเอาผิด จึงเรียกว่าเป็นความหลงก็คือเป็นความรู้หลงหรือความรู้ผิดนั่นเอง

ปัญญาที่แท้จริงต้องเป็นปัญญาที่รู้ทั่วถึงสัจจะ ตัวปัญญาที่เป็นปัญญาที่แท้จริงนั้นจะต้องเป็นปัญญาที่รู้ทั่วถึงสัจจะ คือความจริง ตามเหตุและผล หรือรู้ทั่วถึงเหตุผลตามความเป็นจริง คือว่าปัญญาต้องรวมกับสัจจะคือความจริง เป็นความรู้จริง รู้จริง รู้ถูกต้อง จับเหตุจับผลได้จริง ได้ถูกต้อง ในสิ่งอันใดสิ่งอันนั้นเป็นปัญญา เพราะฉะนั้นปัญญากับสัจจะจึงต้องประกอบกันเป็นความรู้ทั่วถึงจริงหรือเป็นความรู้จริง จึงจะเป็นตัวปัญญา ความรู้ทางอายตนะนั้นเหมือนดังที่สัตว์ดิรัจฉานมีอยู่ และที่คนก็มีอยู่ด้วยกันนั้น เป็นความรู้ที่ยังไม่ให้ความจริงโดยแท้จริง แต่เป็นทางให้เกิดปัญญาที่เป็นความรู้จริงได้ เช่นว่า เมื่อมองดูด้วยตาไปตามถนน คือเมื่อยืนกลางถนนและเมื่อมองดูไปสุดตา จะเห็นว่าถนนนั้นเล็กเข้ามาทุกที จนถึง 2 ข้างถนนนั้นรวมเข้ามาเป็นเส้นเดียว เมื่อเรามองสิ่งที่ห่างออกไปจากสายตา จะเห็นว่าเล็กเข้าทุกที เช่นว่า เห็นดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เป็นวงกลม เล็ก ไม่นานก็ เห็นดวงดาวยิ่งเล็กเข้าไปอีก ที่มีอยู่บนท้องฟ้า เพราะเหตุว่ามีขอบเขตของตาและหู เช่น ตาก็ดูได้เห็นชัดเจน และก็เห็นใกล้เคียงกับความเป็นจริงในรูปร่างสัณฐานในเมื่ออยู่ใกล้ แต่เมื่อไกลออกไปแล้วจะเห็นไม่ชัด และสิ่งที่ใหญ่ก็จะเห็นเล็กเข้าๆ จนเห็นเล็กที่สุด แต่ความจริงนั้นถนนไม่ได้เล็กเข้าอย่างนั้น ถนนก็ยังคงเป็น

ถนนอยู่ตามเดิมนั้นแหละ แต่ตาคนเห็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้น จึงเชื่อตาไม่ได้ เมื่อตาเห็นอย่างนั้น จะบอกว่าถนนนี้สายนี้ตรงที่ยืนอยู่นั้นโต แต่ว่าข้างหน้านั้นเล็กเข้าๆ ทุกทีไปเชื่อตาอย่างนี้ไม่ได้ หูก็เหมือนกัน จะไปเชื่อหูก็ได้ ยิ่งไปมีความยึดถือ มีสมมติมีบัญญัติเข้ามาอีก ก็ยิ่งทำให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องเสียงอีกเป็นอันมาก ดังคนเราได้ยินเสียงลมพัด ก็ไม่รู้สึกว่าอะไร เป็นลมพัดอยู่ อู้ อูมา แต่ว่าถ้าได้ยินเสียงคนพูด ถ้าเป็นแจกพูด หรือว่าฝรั่งพูด ที่เราไม่รู้ภาษาของเขา เราก็ไม่รู้อะไรก็เฉยๆ แต่ว่าถ้าได้ฟังคนไทยพูดที่รู้ภาษากันหรือคนพูดภาษาอื่นที่รู้ภาษากันแล้ว ก็รู้ว่า เขาพูดนิทานบ้างเขาพูดสรรเสริญบ้าง เขาพูดเรื่องนั้นบ้างเรื่องนี่บ้าง ใจก็เลยไปยึดถือในเสียงซึ่งปรากฏออกมาเป็นภาษา แล้วก็สมมติมีบัญญัติเป็นโน่นเป็นนี่อะไรต่างๆ ตามที่โลกได้บัญญัติกันขึ้นจึงได้มีความเข้าใจผิดในเสียง ว่าเป็นสรรเสริญบ้าง ว่าเป็นนิทานบ้าง ความยึดถือในเสียงนั้นว่าเป็นอย่างนั้น ก็เขายึดถือกันอย่างนั้น ก็ต้องยึดถือไปตามกัน แต่ว่าเมื่อไปยึดถือเป็นจริง ก็ทำให้เกิดความสบายใจบ้าง ไม่สบายใจบ้าง เพราะว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งสมมติบัญญัติกันขึ้น ก็ไม่ต่างอะไรกับเสียงลมที่พัดอู้ๆ มาที่ฟังแล้วก็ไม่รู้ว่าเป็นอะไร ก็ไม่เป็นอะไร

ปัญญาในอริยสัจเป็นปัญญาสูงสุด นอกจากนี้ยังมีอื่นๆ อีกมาก ตลอดจนถึงความคิดทางใจที่เกิดขึ้นจากการที่ได้เห็นได้ยินนั้น ก็เป็นไปต่างๆ ซึ่งก็ถูกบ้างไม่ถูกบ้าง หรือว่าผิดมากถูกน้อยอะไรเหล่านี้เป็นต้นก็ขาดปัญญาที่เป็นความจริงดังที่กล่าวนี้นั่นเอง เพราะฉะนั้นคนเราจึงได้มีความฉลาดที่รู้จักใช้ความรู้ทางตาทางหูนี้เอง มาพัฒนาขึ้นให้เป็นความรู้ที่เข้าถึงความจริงขึ้นได้โดยลำดับ คือรู้จักว่าอำนาจของตาของหูเป็นต้นนี้ มีขอบเขตอย่างไร และสิ่งที่ตาเห็นนั้น เช่นว่าเห็นถนนตรงที่ยืนอยู่ใหญ่ข้างหน้าเล็ก เห็นดวงเดือนดวงตะวันเล็ก ดาวยิ่งเล็กขึ้นไปอีกนั้น ความจริงนั้นไม่ใช่อย่างนั้น ดวงอาทิตย์นักวิทยาศาสตร์บัดนี้ก็พบว่าใหญ่ยิ่งกว่าโลก ดวงดาวต่างๆ ก็ต่างว่าเป็นดวงอาทิตย์บ้าง เป็นดาวบริวารต่างๆ บ้าง เป็นต้น ซึ่งล้วนแต่ใหญ่โตทั้งนั้น ไม่ใช่เล็กอย่างนั้น นี่อาศัยความรู้ที่เกิดจากจินตา เอาการดูการเห็นนั้นแหละมาคิดพิจารณา และก็เอามาพิสูจน์ทดลองต่างเป็นภาคปฏิบัติจนถึงกับจับได้ คือจับสัจจะคือความจริงได้เป็นขั้นๆ เป็นตอนๆ ขึ้นมา จึงมีความรู้ที่พัฒนาขึ้นมาจนถึงปัจจุบันพระพุทธเจ้าเองก็ทรงพัฒนาความรู้ดังกล่าวนี้แหละขึ้นมาเป็นบารมี คือเป็นความรู้ที่ถูกต้องโดยลำดับ จนถึงได้ตรัสรู้ อริยสัจ 4 ทำทุกขีให้สิ้นไป เป็นอันว่าได้ทรงพัฒนาความรู้ทางจิตใจขึ้นมาจนถึงที่สุด ส่วนในทาง

โลกก็มีการพัฒนาความรู้ขึ้นมาอีกมากมาย ดังที่ปรากฏนี้ ทั้งในด้านสร้างทั้งในด้านทำลายแต่ความรู้ของพระพุทธเจ้าที่เป็นปัญญาบารมีนั้น เป็นความรู้ที่ยิ่งไปกว่าความรู้ในทางโลกนี้ เพราะเหตุว่ามีความรู้ในอริยสัจ 4 ซึ่งทรงรู้จักเหตุผลในด้านเป็นทุกข์ ทรงรู้เหตุผลในด้านความดับทุกข์ ส่วนในทางโลกนั้นมีความรู้เหตุผลในด้านสร้าง ในด้านทุกข์ ไม่ได้มุ่งถึงความดับทุกข์ เพราะฉะนั้น จึงได้มีการสร้างกันทั้งในด้านเกื้อกูล ทั้งในด้านทำลาย ดังที่ปรากฏอยู่ แต่พระพุทธเจ้านั้นทรงตรัสรู้ถึงว่า ความรู้ในทางโลกนั้นจะมากเท่าไรก็ตาม แต่ก็ยังเป็นไปในด้านก่อทุกข์อยู่ร่ำไป เพราะยังดับต้นเหตุคือความดิ้นรนทะยานอยากไม่ได้ เมื่อดับต้นเหตุได้จึงดับทุกข์ได้ เพราะฉะนั้น จึงได้ตรัสรู้ทั้งในด้านทุกข์ ทั้งในด้านดับทุกข์ ซึ่งเป็นปัญญาในอริยสัจอันนับว่าเป็นปัญญาสูงสุด อันนี้ก็เป็นผลจากปัญญาบารมีที่ทรงได้บำเพ็ญมาโดยลำดับนั่นเอง

ปริยัติปัญญา เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีศาสนาสำหรับเป็นเครื่องสั่งสอนอบรม คือเป็นเครื่องปกครองอบรมจิตใจนี้นั่นเองและปัญญาก็เป็นข้อสำคัญที่กำลังกล่าวถึงอยู่นี้เพราะว่าเมื่อได้ปัญญารู้เหตุรู้ผล ใช้เหตุใช้ผล ก็ย่อมจะเป็นไปในทางที่ดี เป็นไปในทางที่เจริญถ้าไม่ใช่ปัญญาก็เป็นไปในทางที่เสื่อมกล่าวดังนี้ก็หมายความว่าปัญญารู้เหตุรู้ผล และใช้เหตุใช้ผลนั้นก็คือรู้เหตุผลอันถูกต้อง รู้เหตุผลที่เป็นตัวความจริง ใช้เหตุใช้ผลนั้นก็หมายความว่า ใช้เหตุผลที่ถูกต้องและปัญญาที่รู้หรือใช้เหตุผลที่ถูกต้องนี้ก็ไม่ใช่ว่าจะได้จากโรงเรียนโดยตรงหรือจากการอบรมต่างๆ โดยตรงแต่เกิดจากตัวเองที่จะต้องมึศีลคือความสำรวมดังกล่าวก่อน จะต้องมึจิตตั้งเพื่อที่จะฟังเพื่อที่จะรู้อันเป็นสมาธิดังกล่าวนี้ในเหตุการณ์ทั้งหลายที่ประสบเมื่อเป็นดังนี้ ความรู้ที่เป็นตัวปัญญาจะผุดขึ้นมาเหมือนเช่นการเข้าโรงเรียน เรียนวิชาความรู้ต่างๆ หรือแม้การฟังธรรมการเรียนธรรมในโรงเรียน หรือแม้ว่าการฟังธรรมบรรยายที่สอนก็เหมือนกันตั้งจิตฟังก็ได้ปัญญาคือความรู้ในธรรมแต่เป็นความรู้ในขั้นปริยัติที่รู้จำรู้เข้าใจ แต่อาจจะไม่ใช่ตัวปัญญาที่รู้ถึงเหตุจริงผลจริงดังที่กล่าวมานั้น ยังไม่ใช่ก็ได้ แต่ว่ารู้จำรู้เข้าใจ จึงเป็นปัญญาในขั้นปริยัติ

อบรมปัญญาที่ทำให้ละได้เว้นได้ หลักในการชี้ว่า อะไรเป็นความรู้ในแนวพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้น ควรทำความเข้าใจให้ชัดเจนว่า คือความรู้ในแนวพุทธธรรมดังกล่าวแล้วข้างต้น อันปัญญาที่รู้จริงถึงเหตุถึงผลต้องเป็นปัญญาที่มีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือจะต้องละได้เว้นได้เป็นประการสำคัญ ดังจะมีตัวอย่างเล่าให้ฟังต่อไป เช่นฟังเรื่องศีล 5 แล้วรู้

จำและเข้าใจศีล 5 ก็ได้แก่ เว้นจากการฆ่า เว้นจากการลัก เว้นจากความประพฤติดินในกาม เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา ฟังแล้วก็รู้ เข้าใจและจำได้ เพราะเคยฟังมา นักหนาตามที่พ่อแม่สั่งสอนตั้งแต่เป็นเด็กว่านี่ดีควรทำ นี่ชั่วอย่าทำ แล้วฟังคำสอนทางศาสนาว่าอะไรเป็นบาป อะไรเป็นบุญ ก็รู้จักจำได้ก็เป็นปัญญาเหมือนกัน เป็นปัญญาที่เรียกปริยัติปัญญา แต่จะเว้นการกระทำนั้นได้เท่าใด เมื่อพิจารณาที่ตัวเอง ทุกคนก็จะรู้ว่าทำได้บ้างไม่ได้บ้าง อยากทำบ้างไม่อยากจะทำบ้าง ก็แสดงว่ายังทำดีทำชั่วกันอยู่ ทั้งที่รู้ว่าควรหรือไม่ควร จึงต้องมาพิจารณาว่าเพราะอะไร ก็เพราะลุ่มอนาถของตัณหาคือความดิ้นรนทะยานอยากของใจเป็นข้อสำคัญ อีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ยังลุ่มอนาถต่อความโลภ โกรธ หลง คือโลภอยากได้ขึ้นมาก็ต้องเอาให้ได้โกรธมีโทษะขึ้นมาก็ต้องทำร้ายเขาให้ได้ หลงขึ้นมาก็ต้องว่ากันไป ตามที่หลงใหลนั้น พุตรวมเข้ามาก็คือว่าลุ่มอนาถของตัณหา คือความดิ้นรนทะยานอยาก เพราะฉะนั้น ทั้งที่รู้อยู่ไม่สามารถจะห้ามได้ จึงต้องทำชั่วกันบ้างทำดีกันบ้างดังที่เป็นไปกันอยู่ ดังนี้เรียกว่า กำลังปัญญายังไม่พอ ยังเป็นปัญญาคือความรู้ที่ทำให้ละยังไม่ได้ ตัดไม่ได้ ยังเป็นปริยัติปัญญาคราวนี้ปัญญาที่ต้องการจริงๆ นั้น ต้องการปัญญาที่รู้แล้วก็ละได้ตัดได้ แต่ปัญญาดังกล่าวนี้นี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างที่เราต้องการให้เกิด ต้องปฏิบัติให้ถึงขั้นถึงตอน หรือว่าต้องอบรมให้ถึงขั้นถึงตอน ถ้ายังไม่ถึงขั้นถึงตอนไม่ได้ แต่ถ้าถึงขั้นถึงตอนแล้ว ได้แสดงอะไรเผยเข้าไปนิดเดียว ได้ความรู้ที่ละได้ตัดได้ทันที จิตที่ได้ความรู้ที่ละได้ตัดได้ทันทีนั้น

ภาคที่ 2 สภาพเหตุผลและเหนือเหตุผลในพุทธธรรม

ความจริงขั้นเหตุผล ธรรมนั้นได้กล่าวแล้วว่า สัจจะ ความจริง และความจริงนั้นก็แบ่งออกเป็นสองชั้น คือชั้นที่เป็นเหตุผลและชั้นที่เหนือเหตุผล ชั้นที่เป็นเหตุผลนั้นก็ได้แก่ เหตุผลที่ไปเป็นกรรมและเหตุผลที่เป็นสภาพ คือเป็นไปเองตามกฎเกณฑ์หรือหลักธรรมดาของตนเอง เหตุผลที่เป็นกรรมนั้นคือที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ เหมือนอย่างเช่นเหตุผลในฝ่ายที่เป็นอกุศล กรรมคือปาณาติบาต การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง หรือว่าการฆ่าสัตว์ นี่เป็นเหตุ ผลของกรรมอันนี้อันเป็นผลที่เป็นความทุกข์ เช่นความมีอายสั่นตามที่ได้ตรัสแสดงไว้ในบางพระสูตรเป็นผลกรรมคืออกุศลนาทาน การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้หรือว่าการลักเป็นเหตุ ผลคือผลที่เป็นทุกข์ เช่นความยากจนขัดสน ความที่ทรัพย์วิบัติ ตามที่ได้ตรัสไว้ในบางพระสูตร นี่เป็นผลของ

อทินนาทานกรรม เหตุและผลดังกล่าวนี้เนื่องด้วยกรรม คือการงานที่บุคคลกระทำ กรรมคือ การงานที่บุคคลกระทำนี้ ก็เนื่องด้วยกิริยาการกระทำ ต้องกระทำจึงจะเป็นกรรมขึ้นมา ต้องทำการฆ่า จึงจะเป็นปาณาติบาตกรรม ต้องทำการลัก จึงจะเป็นอทินนาทานกรรม

เหตุผลภายนอก เหตุผลภายใน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เหตุผลที่เป็นสภาพ คือมี ขึ้นเป็นขึ้นตามกฎเกณฑ์ของสิ่งนั่นเอง หรือตามธรรมชาติธรรมดาที่กล่าวนี้ ย่อมมีอยู่ทั่วไป ทั้ง ภายในทั้งภายนอก ภายในก็ได้แก่กรรม ดังที่ยกเป็นตัวอย่างมาแล้ว และเรื่องกรรมนี้สืบ เนื่องมาจากกิริยา คือการกระทำของบุคคล จึงได้กล่าวไว้ข้างต้นว่าเป็นเหตุผลทางกรรมที่ เนื่องมาจากกิริยา คือการกระทำของบุคคล บุคคลต้องทำ จึงเป็นเหตุเป็นผลขึ้น และแม้กรรม นั้นเอง เมื่อบุคคลทำให้เป็นกรรมขึ้นมาแล้ว กรรมก็จัดการให้ผลของกรรมไปเอง คนไม่เป็นใหญ่ ฉะนั้น เมื่อพิจารณาให้ละเอียดลงไปแล้ว ก็จะเห็นว่าแม้กรรมและผลของกรรมนี้ก็เป็นเหตุเป็น ผลที่เป็นสภาพ

พุทธศาสนามุ่งแสดงเหตุผลภายใน พุทธศาสนานั้นมุ่งแสดงเข้ามาถึงเหตุผลที่เป็น ภายในคือเหตุผลที่มีอยู่ภายในบุคคลทุกๆ คน ที่เนื่องด้วยกรรมและที่เป็นสภาพดังที่กล่าวมา พระพุทธเจ้าเมื่อเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะได้ตรัสรู้ ได้ทรงปรารถนาถึงความแก่ ความเจ็บ ความ ตาย ที่มีอยู่แก่ชีวิตทุกชีวิต ทรงปรารถนาโมกขธรรม จึงได้เสด็จออกทรงผ่านวิชา ครั้นเสด็จ ออกทรงผนวชแล้วก็ได้ทรงค้นคว้าแสวงหาทางเพื่อที่จะประสบโมกขธรรมจนได้ทรงพบทางอัน เรียกว่ามัชฌิมาปฏิปทา ข้อปฏิบัติอันเป็นหนทางกลางจึงได้ทรงปฏิบัติดำเนินไปในทางนี้อย่าง เต็มที่แล้ว จึงได้ตรัสรู้สัจจะคือความจริง อันได้แก่สัจจะทั้ง 4 คือ ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ความดับ ทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ดังที่ได้แสดงอธิบายมาแล้ว สัจจะทั้ง 4 นี้ เป็นเหตุผล ภายในที่เนื่องด้วยกรรมและที่เป็นสภาพ ทุกข์กับสมุทัยนั้นเป็นเหตุและผลฝ่ายสมุทัยวาร คือ วาระแห่งสมุทัยคือความเกิด ส่วนนิโรธกับมรรคเป็นเหตุผลฝ่ายนิโรธวาร วาระแห่งความดับ ดัง จะพึงเห็นได้ว่าเมื่อมีทุกขสมุทัย คือเหตุให้เกิดทุกข์ อันได้แก่ตัณหา ก็ต้องมีทุกข์คือมีชาติความ เกิด มีชราความแก่ มีมรณะความตายโดยนัยนี้ แม้เมื่อตายไปแล้วก็ต้องมีชาติคือความเกิดขึ้น อีกแล้วก็มีชราความแก่ แล้วก็มีมรณะความตาย ตายแล้วก็ต้องมีชาติคือความเกิดขึ้นอีก แล้วก็มีแก่มีตาย จะเรียกว่าต้องมีเกิดตายหรือเรียกว่าต้องมีตายเกิดตลอดเวลา

เหตุผลที่เป็นสังขะ พระพุทธศาสนาอันเกี่ยวแก่ปฏิบัติธรรมนั้น ย่อมมุ่งเหตุผลที่เป็นสังขะคือความจริงอันเป็นไปอยู่ทุกกาลสมัย ในอดีตก็เป็นสังขะอันเดียวกันนี้ ในปัจจุบันก็เป็นสังขะอันเดียวกันนี้ ในอนาคตก็เป็นสังขะอันเดียวกันนี้ และเมื่อจับเหตุผลอันเป็นสังขะปัจจุบันซึ่งครอบคลุมทั้งเหตุผลอดีตอนาคตได้แล้วก็ปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงผลได้ในปัจจุบันนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องระลึกย้อนไปถึงอดีตหรือระลึกล่วงหน้าไปถึงอนาคต ความระลึกถึงชาติอดีตได้หรือว่าความระลึกชาติในอนาคตได้ เป็นวิสัยของญาณ คือความหยั่งรู้อย่างหนึ่ง แต่ในทางปฏิบัติธรรมที่เป็นตัวพระพุทธศาสนาโดยตรงนั้น ไม่จำเป็นต้องระลึกชาติหนหลังได้ หรือระลึกชาติล่วงหน้าได้ แต่ต้องการให้ยังรู้ถึงสังขะที่เป็นเหตุผลกันครอบคลุมไปทุกกาลสมัยดังกล่าวมาข้างต้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สังขะนี้ก็คือ อริยสัจจ์ อันได้แก่ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

เหนือเหตุผล คราวนี้ต่อจากดัดขึ้นไปแล้วนั้นแหละเรียกว่า เหนือเหตุผลนิพพานเป็นธรรมที่อยู่เหนือเหตุผล ก็คือเหนือเหตุผลฝ่ายเกิดเหนือเหตุผลฝ่ายดับดังกล่าว แต่ว่าในขณะที่ยังอยู่ในเหตุผลฝ่ายเกิด คือยังมีต้นเหตุ อันเป็นสมุทัย มีทุกข์ มีชาติทุกข์เป็นต้น ก็จะไม่พบธรรมที่อยู่เหนือเหตุผลคือนิพพาน เพราะยังวนเวียนอยู่ในเหตุผลฝ่ายเกิด แต่ว่าเมื่อบรรลุถึงเหตุผลฝ่ายดับคือปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 เป็นมรรคดับต้นเหตุได้ ดับทุกข์ได้เป็นนิโรธ ก็แปลว่าได้พบเหตุผลฝ่ายดับแล้ว และได้ถึงที่สุดของเหตุผลฝ่ายดับแล้วก็บรรลุถึงธรรมที่อยู่เหนือเหตุผลคือนิพพานธรรมที่อยู่เหนือเหตุผลคือนิพพานนั้น จึงอยู่ในอันดับถัดจากที่สุดของฝ่ายดับคือนิโรธกับมรรคดังกล่าว แต่ในขั้นนี้จะได้กล่าวขยายความในภายหลังต่อไปอีกในบัดนี้จะได้กลับมาถึงการพิจารณาจนถึงความตรัสรู้

วิภูฏะ -นิพพาน-เหนือเหตุผล เมื่อเป็นดังนี้ก็เข้าถึงวิภูฏะหรือบรรลุนิพพาน อันเป็นธรรมที่อยู่เหนือเหตุผล คือว่าเหนือเหตุผลทั้งสายสมุทัยวารทั้งสายนิโรธวาร กล่าวคือพ้นจากทุกข์ พ้นจากเหตุเกิดทุกข์ดับทุกข์ ดับเหตุเกิดทุกข์ ไม่ต้องเป็นไปตามเหตุผลสายทุกข์และอยู่เหนือนิโรธเหนือมรรคเพราะว่าได้เป็นผู้ปฏิบัติเสร็จกิจไม่ต้องปฏิบัติในมรรคอีกต่อไป เหมือนอย่างว่าเดินทางมาถึงที่สุดทางแล้วก็พักการเดินทางได้ ไม่ต้องเดินทางอีกต่อไป การเดินทางนั้นเท่ากับมรรค การถึงที่สุดทางนั้นเท่ากับนิโรธ ฉะนั้นเมื่อเดินทางมาถึงก็เป็นอันว่าถึงที่สุด จึงไม่

ต้องทำการเดินทางเพื่อให้ถึงที่โน้นอีกต่อไป ธรรมอันเป็นที่สุดนี้คือนิพพาน อันหมายถึงธรรม เป็นที่สิ้นราคะ โทสะ โมหะ เป็นที่สิ้นอวิชชาสังขาร เป็นต้น ตลอดจนถึงชาติ ชรา มรณะ และ ทุกข์ทั้งปวงนิพพานจึงเป็นธรรมที่อยู่เหนือเหตุผลดังนี้ อันหมายถึงว่าอยู่เหนือเหตุผลทั้ง สายสมุททวาร ทั้งสายนิโรธวาร เมื่อยังเป็นเหตุผลอยู่ ไม่ว่าจะสายไหน ก็ยังต้องมีการดำเนินไป อยู่ ยังต้องปฏิบัติอยู่ แต่เมื่อเสร็จกิจทั้งปวงแล้ว ก็เป็นอันเสร็จสิ้น ไม่จึงชื่อว่าอยู่เหนือ ต้อง ดำเนินไปในเหตุผลสายไหนทั้งนั้นเหตุผลดังนี้ นี้นิพพาน และนิพพานนี้จึงบรรลุได้ในปัจจุบัน จึงได้มีพระพุทธภิกษุตรัสไว้รวมใจความว่า เพราะหน่ายสิ้นติดสั่นยินดี วิมุตติหลุดพ้นไม่ถือนั่น จากอวิชชา สังขาร วิญญาณนามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติชรา มรณะ และโสกะ ปริเทวะ เป็นต้น ย่อมบรรลุถึงธรรมนิพพาน คือนิพพานในปัจจุบันทันตาเห็น และได้ตรัสไว้ถึงลักษณะเบ็ดเตล็ดต่างๆ อีก เป็นต้น

บทวิจารณ์

ความรู้ในแนวพุทธธรรม ความเข้าใจเรื่องความรู้ในแนวพุทธธรรม ฉะนั้นกรรมผู้รู้ยังมี 2 ผู้รู้ที่ถูกกรรม กับ ผู้รู้ที่ผิดกรรม ผู้รู้ที่ถูกกรรม จิตเบา อ่อนโยน นุ่มนวล คล่องแคล่ว ว่องไว ชยั่นในการเรียนรู้อารมณ์ ชื่อตรงในการรู้อารมณ์ การพิสูจน์มิติและจิตใจ เมื่อต้องการจะรู้ว่า ใครมีความคิดเห็นอย่างไร ที่ถูกต้องในการดำเนินชีวิต พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนให้รู้จัก กำหนดรู้ด้วยความรู้ เรียกว่า ญาณปริญาณ กำหนดรู้ด้วยความรู้ คำว่าปริญาณนั้น ท่านมัก แปลว่ากำหนดรู้ แต่ตามศัพท์แปลว่ารู้รอบคอบ ปริ แปลว่า รอบคอบ ญาณ แปลว่า รู้ รวมกัน เป็นปริญาณ แปลว่ารู้รอบคอบ แต่มักจะเปลี่ยนไปในทางปฏิบัติว่ากำหนดรู้ ก็คือกำหนดรู้ให้ รอบคอบนั่นเอง ด้วยความรู้ คือว่าด้วยความรู้ที่ได้จากตา ได้จากหู เป็นการเห็น เป็นการได้ยิน ที่ได้จากจมูกที่ได้จากลิ้น ที่ได้จากกาย จากความที่ทราบที่รู้ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และจาก มโนคือใจ คือที่ได้คิด ได้รู้ทางใจให้กำหนดรู้ความรู้เหล่านี้แหละให้รอบคอบ ดังนี้เรียกว่า ญาณ ปริญาณ แปลว่ากำหนดรู้ด้วยความรู้ หรือด้วยการรู้ คือเมื่อรู้ด้วยตาด้วยหู เป็นต้น ดังที่กล่าวนี้ แล้ว ก็ไม่ใช่ว่าพอเพียงเท่านั้น ต้องทำความเข้าใจให้รอบคอบในความรู้ ในทางรู้ตลอดถึงใน สิ่งที่รู้ และเมื่อได้กำหนดรู้ด้วยความรู้ ดังนี้แล้วขั้นต่อไปก็คือว่า ตีรณปริญาณ กำหนดรู้ด้วยการ

พิจารณาและคือพิจารณาสิ่งที่รู้นั้น ให้รู้จักสภาพคือความเป็นไปของตน ของสิ่งเหล่านั้น ตามเป็นจริง คือตามที่เป็นแล้วว่าเป็นอย่างไร และต่อจากนั้นก็ตรัสสอนให้ปฏิบัติในปริญญำขั้นต่อไปคือ ปหาน-ปริญญำ กำหนดรู้ด้วยการละ ซึ่งเป็นหลักปฏิบัติโดยตรงในพุทธศาสนา

จุดเด่น ความเข้าใจเรื่องกรรม ด้านรูปแบบของหนังสือเป็น แบบใช้เรียนเพื่อศึกษา สะดวกกับการอ่าน สารบัญของหนังสือ มีความชัดเจนในแต่ละหัวข้อเรื่อง รูปแบบของตัวหนังสือ อ่านง่าย มีภาพประกอบอย่างสวยงาม ทำให้ผ่อนคลายในการอ่านแบบสบายๆ ไม่เครียดนำหลักการความรู้ในแนวพุทธธรรมให้เกิดประโยชน์ ผู้เขียนได้นำเอาชื่อเรื่องความเข้าใจเรื่องความรู้ในแนวพุทธธรรม มานำเสนอเป็นหัวข้อ หรือเรื่องแรกความเบื้องต้นเกี่ยวกับความรู้ในแนวพุทธธรรม เอกลักษณะของนักกวีนิพนธ์ทั้งหลาย และความเข้าใจเรื่องความรู้ในแนวพุทธธรรม ซึ่งเป็นเรื่องความเชื่อของชาวบ้านในวิถีชีวิตของพื้นบ้าน ตลอดจนการดำเนินชีวิตทั้งหลายและความรู้ในแนวพุทธธรรม นี่ส่วนมากเป็นความเชื่อในพระพุทศาสนา และความรู้ในแนวพุทธธรรม ซึ่งเป็นหัวใจ ของหนังสือเล่มนี้ การวางรูปแบบนำ เสนอจากง่ายไปหายาก จะเห็นได้จาก นำเอาเรื่องของความรู้ในแนวพุทธธรรม และสมาธิที่ถูกต้องและความสุขจากการมีสติและสมาธิที่ถูกต้องแต่ละท้องถิ่นมาเขียนในตอนแรกๆ แล้ว แทรกหลักธรรมความรู้ในแนวพุทธธรรม ที่ถูกต้องในหัวข้อหลัง หนังสือเล่มนี้ ได้อธิบาย ประเด็นสำคัญของแต่ละเรื่องให้เห็นเป็นรูปธรรม เข้าใจง่าย ผู้อ่านสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต ประจำวันได้ จึงกล่าวว่า หนังสือเล่มนี้มีรูปแบบ ที่มีความชัดเจนมากในเรื่องของความรู้ในแนวพุทธธรรม ดีมากและความเชื่อในทางพระพุทศาสนา

จุดด้อย จุดที่เห็นควรนำเสนอ ควรศึกษาในประเด็น การเปรียบเทียบคนและความรู้ในแนวพุทธธรรม และพุทธธรรมที่ถูกต้องในกลุ่มอื่นที่มียังขาดการใช้หรือความรู้ในแนวพุทธธรรม ในการทำงานที่ต่างกันออกไป หรือ แตกต่างกัน การนำหลักการและวิธีการไปปรับใช้ ได้ผลแตกต่างกันอย่างไร การเปรียบเทียบระหว่างคนที่มีความรู้ในแนวพุทธธรรม และคนที่มีความเข้าใจเรื่องพุทธธรรมมีความ ต่างกันควรวิเคราะห์ จากสภาวะแวดล้อมและประสบการณ์การ จึงไม่เชื่อเรื่องความรู้ในแนวพุทธธรรม ในจิตใจที่มีสามัญสำนึกของทุกๆ คน ย่อมมีความรู้สึกรู้ว่ามีความดีความชั่ว มีผลของความดีความชั่ว และผู้ทำนั้นเองเป็นผู้มีความดีความชั่วติดตัวอยู่ เพราะใครทำดีอันใดความดีนั้นย่อมจารีกอยู่ในจิตใจ และผู้ทำนั้นเองต้องเป็นผู้รับผลคือรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ความพิสดารในเรื่องนี้ได้แสดงแล้ว แต่การที่คนไม่

น้อยยังไม่มี ความเชื่อตั้งมั่นลงไปเป็นหลักพุทธธรรมตามหลักที่กล่าว ซึ่งรวบรัดโดยย่อว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เมื่อทำได้สำเร็จดังนี้ก็มีความยินดีและอาจเข้าใจว่าทำดี แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่อยากให้ใครมาทำร้ายตัวเราเป็นหลักของเรา ถ้าใครมาทำเข้าเราก็คงต้องว่าเขาไม่ดีถึงเราจะไปช่วยให้เขาโกรธ เมื่อเขาโกรธขึ้นมาทำร้ายร่างกายเราเราก็ยังว่าเขาไม่ผิดอยู่นั่นเอง การกระทำอย่างเดียวกัน จะดีบ้างไม่ดีบ้างอย่างไรได้ เหมือนอย่างการทำร้ายร่างกาย การลักทรัพย์ เมื่อเราทำแก่เขาได้ก็เป็นดี แต่ถ้าเขาทำแก่เราเป็นไม่ดี จะเป็นดังนี้หาถูกต้องไม่เพราะเป็นการที่เราพูดเอาเองอย่างไม่ยุติธรรมตามหลักพุทธธรรมแต่การลำเอียงเข้ากับตนเอง ข้อนี้แหละเป็นเหตุสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ทำให้คนเป็นอันมากยังประกอบกรรมชั่ว เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง หรือประโยชน์แก่ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับตนถึงจะมีความรู้ในแนวพุทธธรรม ศรัทธาอยู่อย่างผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาอยู่ทั่วๆ ไปก็ตาม เมื่อความมุ่งจะได้ (โลภะ) ความโกรธแค้นขัดเคือง (โทสะ) ความหลงผิด (โมหะ) มีกำลังแรงกล้ากว่ากำลังศรัทธา คนก็ประกอบด้วยความรู้ในแนวพุทธธรรม จึงยับยั้งตนเองไว้ไม่ได้มีคนเป็นอันมาก ดังเช่นเมื่อทำอะไรลงไปในขณะที่อยากได้ อยากเห็น อยากมี อยากรวย เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้ เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเรื่อง ความรู้ในแนวพุทธธรรม อย่างมีหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งจะต้องมีคัมภีร์หรือพระสูตรในพระไตรปิฎกเป็นขุมทรัพย์ทางภูมิปัญญาของมนุษย์ต้องมีความเข้าใจเรื่องกรรม คือ มีความ รักหรือความพอใจในงานนั้น มีความขยันหมั่น เพียร การเอาใจใส่ดูแลและหมั่นไตร่ตรองพิจารณา ทบทวนอยู่เสมอ นอกจากนี้ยังสอนให้มองเห็น คุณค่าของการทำงาน งานนั้นก็จะเป็นเรื่อง สนุกและมีคุณภาพ เพื่อประโยชน์แก่สาธารณชน เป็นการเผยแผ่คำสอนธรรม สร้างความเข้าใจที่ ถูกต้อง และให้หลักนำทางในการใช้ชีวิตในสังคม ปัจจุบัน ซึ่งมีการตีพิมพ์หนังสือ เป็นการรับรองการันตีเป็นอย่างดีของเนื้อหา ประกอบกับผู้เขียนที่มีความรู้ครบถ้วน ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธในทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นรูปแบบของความเข้าใจเรื่องความรู้ในแนวพุทธธรรม โดยแท้ ผู้เขียน ใช้ประสบการณ์ที่เป็นอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญหลาย ด้าน เป็นนักวิชาการ นักบรรยายธรรมะ นักเขียน นักพูด และนักปฏิบัติธรรม รู้ความชั่ว รู้ความดี ขึ้นอยู่กับการกระทำหรือการเรียนรู้ตามแนวพุทธธรรม

สรุป

ความรู้ในแนวพุทธธรรม เนื้อเรื่องของหนังสือ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ที่ ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1) ปริยัติปัญญา 2) ปฏิบัติปัญญา 3) ปฏิเวธปัญญา เป็นการเตรียมความพร้อมของความรู้ในแนวพุทธธรรมเพื่อการ เจริญปัญญาตามแนวพุทธธรรม ปริยัติปัญญา ปฏิบัติปัญญา ปฏิเวธปัญญาความรู้ที่เกิดจากการเรียนต่าง ๆ เป็นศิลปวิทยา ตลอดจนถึงเรียนพุทธศาสนาดังที่เรียนกันอยู่นี้ ใช้ตาใช้หูก็เป็นความรู้ตั่งนี้ก็เรียกกันว่าปัญญา เป็นปริยัติปัญญา ปัญญาทางปริยัติคือการเรียน และคำว่าเรียนนั้นจึงมีความหมายว่าฟังแต่โบราณก็ใช้ฟัง ไม่มีตัวหนังสือเมื่อมีตัวหนังสือขึ้นก็มีอ่านท่องบ่นจำทรง ฟังด้วยใจอันหมายถึงว่าพิจารณา ขบเจาะด้วยทวิญญูความเห็นคือทำความเข้าใจให้ถูกต้อง นี่เป็นปริยัติปัญญา ปัญญาทางปริยัติเมื่อเรียนรู้แล้วก็ปฏิบัติ ดังเช่นเมื่อเรียนรู้ศิลปวิทยาแล้วก็นำมาปฏิบัติ เหมือนอย่างเรียนการช่าง เรียนรู้แล้วก็มาประกอบสิ่งนั้น ๆ ที่เป็นเรื่องของช่าง เช่นสร้างสิ่งนั้น สร้างสิ่งนี้ สร้างตึกรามบ้านเรือนเป็นต้น และเมื่อเรียนทางพุทธศาสนามีความรู้ทางปริยัติแล้ว ก็นำมาปฏิบัติทางกายทางวาจาทางใจ เช่นเมื่อเรียนรู้จักศีล รู้จักสมาธิ รู้จักปัญญา ก็นำมาปฏิบัติให้เป็นศีล เป็นสมาธิ เป็นปัญญาขึ้นที่ตนเอง ก็ได้ปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติขึ้นโดยลำดับ และโดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งพุทธศาสนาคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้น ที่ประกอบความรู้ในแนวพุทธธรรม เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2542). ความรู้ในแนวพุทธธรรม.

พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.